

dított mozgalom lelkes támogatók sokaságát, azon kívül a honvédséget és a Hadtörténeti Múzeumot mozgósítva, húszévi, nem egyszer reménytelennek tűnő küzdelem után érte el, hogy ma a Leitha/Lajta monitor helyreállítva, fegyverzetét visszakapva hadtörténetünk jeles emlékeként nemzeti kincsé vált.

E nagy munkának a történetével is megismerkedhetünk Margitay-Becht András könyvét forgatva. A tartalom után néhány szó a kötet külleméről: A nagyalakú, bő négyszáz oldalas munka több mint hatszáz kiváló minőségű, sokszor már hozzáférhetetlen korabeli fekete-fehér és újabb keletű színes fotóval, számtalan térképpel, tervrajzzal, bőséges adattárral szolgál az egykori Cs. és Kir. Haditengerészet iránt érdeklődőknek. Miután a hajózás nemzetközi tevékenység, így nem csak hazánk fiai számára lehet fontos e mű, ezért a kötet végén található név- és tárgymutató mellett egy rövid angol nyelvű összefoglaló is zárja a könyvet. Végül pár szó arról, miért *Tank a Dunán* a kötet címe. Napjaink meghatározó szárazföldi harci eszközeinek, a harckocsiknak forgó lövegtornyait az első monitoroktól, többek között a Lajtától kölcsönözték e páncélos szörnyek tervezői.

Szathmáry István

EGY EZREDÉV VIHARAIBAN MEG NEM RENDÜLT HÚSÉG

Székesfehérvár, Magyarország és a Nagy Háború

(Szerk. Szakály Sándor. *L'Harmattan, Budapest, 2015. 300 o. ISBN: 9789634140825*)

Az első világháború centenáriuma számos helytörténeti tematikájú – a világégés időszakát feldolgozó – konferenciát hívott életre, melynek egyik állomását képezte a Székesfehérváron 2014. december 11-én megrendezett *Hősök, áldozatok és mindennapok* című tudományos tanácskozás, amely előadásainak írott változatát – 17 történetész 19 tanulmányát – tartalmazza a kötet.

Az első tanulmányt – amely *Az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres ereje a Nagy Háború kitörésekor* címet viseli – Balla Tibor alezredes (osztályvezető, Hadtörténeti Intézet és Múzeum) jegyzi. A szerző röviden, de adat-gazdag módon mutatja be a dualista állam hadseregének főbb mutatóit, rámutatva arra, hogy „a hadsereg ütőképessége összességében a dualizmus eleji, 1868-as állapotokat tükrözte” és ereje jóval elmaradt a kettős monarchia ellenségeihez képest (24. o.).

Pollmann Ferenc főtanácsos (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) *A limanovai csata száz év távlatából* címmel foglalja össze az 1914 decemberében vívott csata történetét, megállapítva, hogy már a korabeli magyar közvélemény is kereste az egyértelműen hazánkhoz köthető hadi sikereket (25. o.). Pollmann Ferenc bemutatja, hogy a győzelemben valóban orosz-lánrészt vettek ki magyar alakulatnak tekinthető egységek, köztük például a 10. k.u.k. huszárezred, amelynek állomáshelye Székesfehérvár volt (29–30. o.).

Demeter Zsófia (nyugalmazott igazgató, Székesfehérvári Városi Múzeum) *Száz éve történt – emlékezés a 10-es huszárokra* címmel – e regiment történetét ismerteti. A szerző írásának középpontjában természetesen a limanovai csata áll, de megismerkedhetünk a – legendás német tábornagy, August von Mackensen 1915. évi ezredtulajdonosá tétele után – Mackensen-huszároknak is nevezett katonák más első világháborús szerepvállalásával, valamint emlékezetük Horthy-korszakbeli kibontakozásával is.

Hidán Csaba László (egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem) *Árokharcászat és közelharc az első világháborúban* című tanulmánya a világégés történetének egy kevésbé ismert aspektusát mutatja be. A korszerű és egyre pusztítóbb tűzfegyverek térnyerése ellenére a küzdelem során végig fontos szerepet kaptak a hidegfegyverek, valamint az ad hoc módon felhasznált gyalogsági ásók, fokosok, sőt különféle kézzel fabrikált buzogányok is. Sajnos a szerző csak futólag említi a limanovai csatát, pedig a téma szempontjából érdemes lett volna részletesebben bemutatni a magyar huszárok alulfegyverzettségének – vagyis, hogy miért nem rendelkeztek szuronnal, vagy gyalogsági ásóval – okait.

Szoleczky Emese *Háborús hátország – 1914 című* tanulmánya igen részletesen mutatja be a hátország életét a háború első évében, amely számos érdekes adalékkal bővíti tudásunkat erről a korszakról. Nem közismert például, hogy 1914. augusztus 21-én részleges napfogyatkozás volt hazánkban, amely érthető módon nagy visszhangot váltott ki a sajtóban. A szerző alaposan elemzi a tábori posta működését, valamint a hadifogoly-problémakört.

Mözessy Gergely (igazgató, Székesfehérvári Egyházi Gyűjtemény) *A nagy háború hatása Prohászka Ottokár életművére* címmel közölt tanulmányt. A szerző a székesfehérvári püspök *Háború lelke* című esszégyűjteményének történetén keresztül vázolja az egyházi vezető ekkori nézeteit. Prohászka Ottokár igen sötéten látta a nemzet sorsát a háború idején, megállapítva, hogy „a háború gyakorlati nihilizmus” (66. o.). Fontos megállapítás, hogy a „Prohászka képes volt differenciáltan tekinteni a zsidóságra”, és a püspök kritikája „csak egy bizonyos magatartásformára, nem pedig a közösség egészére” vonatkozott (75. o.).

Vizi László Tamás (oktatási rektorhelyettes, Kodolányi János Főiskola) a székesfehérvári nemzeti áldozatkészség szobrának történetét foglalja össze. A helyiek által Vétes vitéz szobornak keresztelt emlékmű története jól reprezentálja a korabeli közvélemény hangulatát, amely megvilágítja, hogy miképp volt lehetséges az öldöklő háborút négy éven át folytatni.

Lőrinczné Bencze Edit (intézetigazgató, Kodolányi János Főiskola) *Modern információszerszökök a Nagy Háború propagandagépezetében* címmel közöl tanulmányt, amelyben az osztrák–magyar Sajtófőhadiszállás tevékenységét mutatja be. A szerző a sajtócsoport munkájában résztvevő művészek tevékenységét is részletesen elemzi, valamint ismerteti a világégés során kibocsátott emléktárgyak propagandában betöltött szerepét.

Simándi Irén (szakfelelős főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola) tollából a száz évvel ezelőtt, 1914-ben felépült csepeli adó felállításának történetéről olvashatunk. A csepeli adó 1914. július 28-án kezdte meg működését, és elsörendű szerepe volt a központi hatalmak egymással való érintkezésében. 1917-ben ezen adó segítségével továbbították a Szovjet-Oroszországnak szóló különbéke ajánlatot (133. o.). Az első világháború idején végrehajtott technikai fejlesztések tették lehetővé, hogy a csepeli adó segítségével megkezdje működését a Magyar Rádió 1925-ben.

Sávoly Tamás (levéltáros, Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap) *A székesfehérvári 10-es huszárok a közmédiában* című írásában az ezred történetének első világháborút követő emlékezetét foglalja össze. A regiment sajtójának kialakításában döntő szerepet játszott az alakulat egykori huszárszázadosa, Kozma Miklós, aki az MTI élén támogatta a Mackensen-huszárok hírének megőrzését és fenntartását. A legtöbb híradás természetesen magához a limanovai csatához kapcsolódott, így rendszerint a csata

kerek évfordulói szerepeltek sokat a médiában a 10-es huszárak. Különleges alkalom volt az ezred emlékezetében Mackensen tábornagy 1935. évi látogatása.

Demeter Zsófia második tanulmánya a *Mata Hari overallban – A divat és a Nagy Háború* címet viseli, amely a viláégés históriájának egy alig ismert részterületét – a divattörténeti aspektust mutatja be. A nők gazdasági szerepének egyértelmű erősödése a háború folyamán magával vonta a divat jelentős változását, melynek keretében a női öltözködésben is férfias vonások jelentek meg, például ekkor kezdtek tömegesen nadrágot hordani.

Zachar Péter Krisztián (tanszékvezető főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola) *A Budapesti Iparkamara és a Nagy Háború* című írása a testület első világháborús szerepét értékelte, megállapítva, hogy a kamara „saját adminisztrációjának növelésével... valamint a mindennapokban kifejtett gyakorlati munkájával” bizonyította fontos szerepét az ország gazdaság-irányításában és -vezetésében (196. o.).

Lukács László néprajzkutató professzor (Székesfehérvári Városi Múzeum) *Katonakarácsonyfa, frontkarácsonyfa az első világháborúban* című tanulmánya rávilágít arra, hogy a magyar közkatonák döntő többsége éppen a fronton állított először karácsonyfát, mivel ott-hon még nem élt ez a hagyomány (198. o.). A korabeli sajtóbeszámolók, visszaemlékezések érzékletesen mutatják be mind a fronton küzdők, mind a hátszág hadikarácsonyait.

Molnár Zoltán (egyetemi hallgató, Kodolányi János Főiskola) *Mindennapi sorsok – a háborús hátszág megpróbáltatásai* című írása összefoglalja a kérdést érintő főbb tendenciákat, és jól mutatja be a vidék gazdasági megerősödését a háború folyamán.

Koudela Pál (főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola) *Polgári sorsok, áldozatok az első világháborúban – élet az adatok mögött* címmel Sziklay Ferenc kassai tanár családjának sorsán keresztül mutatja be a magyar polgári sors drámai változásait a viláégés folyamán – különös tekintettel a spanyolnátha pusztító hatására.

A soron következő tanulmányok időköre már túlnyúlik az első világháború vertikumán.

Szakály Sándor *Vázlat a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikaráról* című írásában összefoglalja az első világháborút követő hónapok – magyar tisztikart érintő – negatív folyamatait. Ezeknek eredményeképpen komoly tiszthiány alakult ki a Magyar Népköztársaság hadseregében, amely azonban a Tanácsköztársaság idején éreztette komolyabb hatását (247. o.). A k. u. k. haderő, ill. a Magyar Királyi Honvédség volt tisztjei elsődlegesen a haza védelme miatt vállalták el a szolgálatot a Vörös Hadseregben, de döntésükben jelentős szerepe volt a számos idő előtti nyugdíjazás okozta karrierlehetőségnek, illetve az egzisztenciális gondoknak is.

Koudela Pál második tanulmánya *A felvidéki közoktatás sorsfordító időszaka: az első világháború után* címet viseli. A szerző adat-gazdag írása érzékletes képet nyújt a Csehszlovák Köztársaság vonatkozó intézkedéseiről, amelyek megvilágítják a prágai rezsím autoriter jellegét (265. o.)

Tarbay Gabriella (főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola) *Birodalmi álmok és megvalósításuk Bandungban* címmel egy érdekes, de a tanulmánykötet tematikájához igen lazán kapcsolódó írást tett közzé Holland Kelet-India új fővárosának felépítéséről. A munkálatok 1917-ben kezdődtek meg; Bandung városának szerepe pedig a hollandok birodalmi törekvéseinek fontos szimbólumává vált, amennyire csak a modern építészeti megoldások és a tervszerűség ezt a célt reprezentálhatták. Az új fővárosban a régihez, Batáviához hasonlóan etnikai alapú városnegyedek alakultak ki.

A kötet záró tanulmányát Hervainé Szabó Gyöngyvér (tudományos rektor-helyettes, Kodolányi János Főiskola) jegyzi, aki a Népszövetség szerepét elemezte az első világháború szociális következményeinek felszámolásában. A globális nézőpontú dolgozat gazdagon adatolt módon mutatja be az 1920-as évek főbb problémáit, különös tekintettel a menekült-kérdésre, a járványok kezelésére, a rabszolgaság és prostitúció elleni harcra. A szerző joggal mutat rá arra, hogy ezek a ma is aktuális problémák messze nem új keletűek, és a Népszövetség komoly erőfeszítéseket tett ezekben a kérdésekben.

Végezetül néhány kritikai megjegyzés. A tanulmánykötetben sajnos rendkívül egyetlen az írások hossza: több dolgozat csak a szóbeli referátumot tartalmazza, míg más tanulmányok alaposabb, hosszabb értekezést jelentenek témájukban. Általános probléma a kötetben a nagykötőjelek helytelen használata, illetve döntően nem alkalmazása. Súlyosabb gond, hogy a kötet tanulmányai a megszokottnál jóval több elírást, helyesírási hibát tartalmaznak. Ezen túlmenően – elkerülhetetlen módon – tárgyi tévedések is akadnak a dolgozatokban, melyek azonban betudhatók annak, hogy az első világháborúval kapcsolatos ismeretekben jelentős lacunák akadnak. Néhányat ezek közül ismertetünk. Nem felel meg például a valóságnak, hogy a Monarchia minden érettségizett polgárának katonai szolgálatot kellett teljesítenie (236. o.), hiszen az egyévi önkéntes szolgálat előnye éppen a rövidebb szolgálati idő és kevésbé kíméletlen kiképzés voltak. A Monarchia a délszláv háborúk kapcsán semmit sem tudott kifejezésre juttatni, mivel addigra már nem létezett (209. o.). Jóllehet az első világháború a propaganda terén is teljesen új dimenziókat nyitott meg, vitatnunk kell azonban az állítást, hogy a Nagy Háború idején született meg a háborús propaganda (109. o.), hiszen a XIX. század második felének háborúiban már megjelentek azok az eszközök, amelyek ezen a területen is kiteljesítették a hadviselést – nem utolsósorban a technikai fejlődés következményeként.

A tartalmi és formai hibák ellenére a kötet beteljesítette az előszóban megfogalmazott célt, vagyis a helytörténeti, regionális fókusz alkalmazásával, döntően Székesfehérvár városára és a háborús háttérre koncentrálnak méltó emléket állított a világégés hőseinek és áldozatainak.

Ligeti Dávid

MOLNÁR ANDRÁS – SZABÓ PÉTER

ZALAI HONVÉDEK KÁRPÁTALJÁN

Dokumentumok a magyar királyi 9. honvéd önálló gyalogdandár kárpátaljai bevonulásáról és a szlovák–magyar fegyveres összetűzésben való részvételéről, 1939. március–április

(Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2016. 152 o. ISBN 978-963-7226-85-4)

Többször írta már le a recenzens, hogy a második világháborús magyar katonai részvétel megismeréséhez elengedhetetlen a különböző csapat- és seregtestek történetének feldolgozása. Az első világháborút követően – de azt megelőzően is – nagy divatja volt az ezredtörténeteknek, fegyvernem-történeti feldolgozásoknak, életrajzi összeállításoknak. Ez a hagyomány a második világháborút követő időszakban Magyarországon szinte